

Ступак С.Р.,
слухач магістратури факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.

Науковий керівник:
Кучук А.М.,
професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

РОЗУМІННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У частині першій статті 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Верховенство права це фундаментальний принцип сучасної демократичної держави а тому він повинен не тільки міститися в Конституції, а й застосовуватися в діяльності апарату державної влади, в державному та суспільному житті, при правосудді. Однак в Конституції не наводиться поняття зазначеного принципу, а тому виникає необхідність тлумачення конституційного принципу верховенства права та встановлення його складових елементів. Така думка виникає майже у кожного правника, яких хоча б раз звернув на це увагу, читаючи конституцію.

Так що ж означає принцип «верховенство права» закріплений не тільки конституції а й в низкі законів нашої держави? Чи потрібно надавати визначення даному принципу, чи слід виділяти його елементи, як це зроблено було раніше, не звужуючи його певним визначенням?

Взагалі, в науковий обіг термін «верховенство права» («the rule of law») уперше запровадив у ХІХ столітті англійський правознавець, професор Оксфордського університету А. Дайсі у праці «Вступ до вивчення конституційного права» (1885 р.) хоча перші ідеї що лягли в основу даної правової доктрини були висвітлені ще в античні часи, мислителями того часу [2].

І ось, через століття, після появи праці А. Дайсі даний принцип (концепція) був закріплений у Конституції нашої держави як один із основних принципів діяльності держави, хоча не слід ототожнювати його

як одну із засад правової держави. Це окремий принцип/концепція що розвивалися разом та є дотичними але ніяк одне не є частиною іншого, хоча є досить багато думок з цього приводу.

З моменту його закріплення і до сьогодні відбулося досить багато досліджень (були навіть дисертаційні дослідження) стосовно принципу верховенства права та його застосування в нашій державі. За двадцять років існування конституції однозначних відповідей які повністю відповідали на наші питання, та повністю розкривали зміст принципу(хоча б для нашої держави) не було визначено. Це пояснюється тим, що зміст даного принципу(панування права у суспільстві) доктринально розглядається різними школами права, які взагалі можуть протирічити одна одній.

Взагалі, специфіка становлення принципу верховенства у в кожній країні залежить від особливостей науково-культурного розвитку, у тому числі і розвитку національної правової культури, утвердження цього принципу можливе за рахунок послідовного дотримання цілого ряду умов.

Так варто зазначити що одною із проблем що заважає як розуміння так і розгляд даного принципу є отримана Україною у спадщину радянська правова система, в основу якої було покладено правовий формалізм та позитивізм, а принцип верховенство права ототожнювався з принципом верховенства нормативно-правових актів держави(принцип верховенство закону). А правова норма(норма права) розглядалася як загальнообов'язкове, формально визначене правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою з метою регулювання суспільних відносин, що забезпечується примусовою силою держави.

На сьогоднішній час умовно можна поділити погляди вітчизняних вчених з приводу розуміння принципу верховенства права так:

- найбільша частина вчених ототожнюють його з традиційним для радянської (доктрина позитивного права) юридичної теорії та практики принципом верховенства закону.

- тлумачення верховенства права як елементу правової держави.

- фактичне ототожнення верховенства права з верховенством розуму і справедливості (доктрина природного права).

- розуміння під верховенством права пріоритет загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права перед національним законодавством.

Першу характеристику принципу верховенства права, яка була б наближеною до сутності цього принципу в нашій країні, було надано Конституційним Судом України у рішенні від 2 листопада 2004 року за

№ 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Судом було визначено: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції в Україні визнається та діє принцип верховенства права. Верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом можуть бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу і рівність особи. Справедливість - одна з основних засад права є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [3].

З вибором європейського напрямку розвитку нашої держави, сталися зміни в законодавстві а саме внесено зміни щодо діяльності суду та органів виконавчої влади. Так було закріплено законами що принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У рішеннях Європейського суду з прав людини подається різномічне тлумачення цього принципу. Даний суд діє на основі європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. А так як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного законодавства України. Законом «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (пункт 1) Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.[4]

У преамбулі цієї Конвенції верховенство права визнається як принцип, що об'єднує країни-учасниці Ради Європи. У своїх рішеннях Суд неодноразово звертається до зазначеного у Преамбулі Конвенції принципу і, вважаючи його одним із основоположних принципів функціонування країн-учасниць, надає йому тлумачення при вирішенні справ та розкриває його зміст через формулювання вимог, які виводяться з цьо-

го принципу. Про те принцип верховенства права не вичерпується лише зазначеними Європейським суд з прав людини вимогами що були визначені при вирішенні конкретних справ, та постійно збагачується новим змістом.

Тобто, виходячи з цього, верховенство права ніяк не полягає в отождненні його із законодавством, тому як законодавство є лише однією з форм цього принципу. А об'єднавши тлумачення принципу верховенства права, що подані Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини можна отримати об'єктивне розуміння даного принципу. Про те багатогранність цього принципу та складність його сприйняття унеможливорює виведення універсального визначення принципу верховенства права що було б придатним до кожного випадку його застосування, про що й йдеться у доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права»[5]. Так як даний принцип включає в себе загальнолюдські соціальні регулятори(норми моралі, традиції, звичаї), ідеологію справедливості, цінність добра та інші цивілізаційні досягнення, правові та політичні ідеї, наукові надбання правової теорії і практичний юридичний досвід, національне та міжнародне законодавство.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013 № 1401-VIII від 02.06.2016 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%>

2. Dicey A. V. Introduction to the study of the law of the constitution, 3 ed. A. V. Dicey. – London, 1889. – 463 p. / [Електронний ресурс]– Режим доступу: <https://ia802701.us.archive.org/11/items/introductiontos04dicegoog/introductiontos04dicegoog.pdf>.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) / Конституційний Суд; Рішення, Окрема думка від 02.11.2004 № 15-рп/2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

4. Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>

5. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» «Про верховенство права» затверджена на 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25–26 березня 2011 року). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr)